MALE NAMES OF LATIN ORIGIN (A-B)

Iuliana-Adelina ILIESCU,
Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: In this article we will analyze Romanian male personal names of Latin origin from an etymological and semantic point of view. I found that their number is quite high. Many of them are also found in international onomastics. We will try to analyze from an etymological and semantic point of view masculine proper names that have a latin etymon in the form of a dictionary.
Keywords: *onomastics*, *anthroponym*, *latin origin*, *first name, meaning.*

Sistemul antroponimic actual poate fi descris atât din punct de vedere al inventarului de unități, cât și din perspectiva combinațiilor acestora. Plecând de la o bună cunoaștere a sistemului actual în ceea ce are esențial se poate ajunge la o descriere corectă, coerentă și unitară a evoluției antroponimiei românești din epoca primelor atestări documentare până astăzi. Antroponimia furnizează informații multiple atât lingvistului, cât și istoricului sau sociologului.

Analiza numelor de persoană din perspectiva caracterului lor expresiv conduce la concluzia că numele diferă foarte mult între ele: unele sunt mai sugestive, altele mai individualizate, sunt nume inventate de autori pe baza unor caracteristici ale personajelor, dar și nume vechi, larg răspândite, nume care și-au pierdut, mai mult sau mai puțin, valoarea caracterologică. Spunem mai mult sau mai puțin, pentru că, de fapt, orice nume conservă întotdeauna o anumită doză de sugestivitate care poate fi națională, locală, neologică, religioasă etc. Pe de o parte, numele trebuie să fie frumos, plăcut, melodios (latura estetică), iar pe de altă parte, este necesar ca el să corespundă și spiritului epocii (latura social-istorică). în practica socială, un nume este considerat frumos dacă este corelat cu o persoană frumoasă, sănătoasă, inteligentă, bună, curajoasă etc. "Numele sunt frumoase pentru că aparțin unor persoane dragi subiectului, contemporanilor săi sau personajelor preferate, preluate ca modele în viața și activitățile cotidiene"[1].

[1]Maria Andrei, *Antroponimia și conotația lingvistică*, Editura Mirton, Timișoara, 1998, p. 191.

În zorile etnogenezei poporului român, au circulat nume daco-romane, atestate în inscripțiile descoperite în provinciile dunărene romanizate, precum și nume de sfinți, îndeosebi numele martirilor creștini din această regiune. Printre numele care au supraviețuit până în perioada izvoarelor scrise figurează unele nume de sfinți și sărbători creștine, care funcționau și ca nume de persoană: *Barbura, Barbu, Crăciun, Flor, Îndrea, Întoni, Măria, Mărin, Nicoară, Paștiu, Paul, Pietrul, Toador* etc., dar și nume care se pot confunda cu cele transmise prin calendar, cum ar fi: *Adam, Daria, Lazăr, Marcu* sau *Tit*.

Epoca modernă a antroponimiei românești se deschide cu seria de nume luate din istoria romană, sub influența Școlii Ardelene. Apariția prenumelor latine de tip cult, livresc, marchează totodată începutul modernizării și occidentalizării unei părți din nomenclatura antroponimiei românești. Astfel, la începutul secolului al XIX-lea, au fost preluate mai multe prenume din istoria glorioasă a Romei antice: Brutus, Cezar, Corneliu, Iulius, Liviu, Sabin, Sempronius, Traian, Vicențiu și Victor. în aceeași perioadă apăreau și nume calendaristice ca: Antoniu, Augustin, Basiliu, Clement, Demetriu, cu variantele Demetru, Dionisiu, Emilian, Eugeniu, Gabriel, Ignațius, Ilarion, Marianus, Nestor, Nicolau, Patriciu, Paulina sau Sebastian care dublau vechile prenume hagiografice, de multe ori acestea fiind doar niște variante uzuale numai pe plan oficial. în al doilea sfert de veac (1826-1850) se înregistrează, în antroponimia românească, apariția istorismelor latinești de tipul: Adrian, Arcadiu, August, Aurel, Aurelia, Coriolan, Cornelia, Emil, Emilia, Enéa, Eniu, Iulia, Iulian, Iustin, Lucia, Lucian, Lucreția, Octavia, Octaviu, Pompiliu, Remus, Romul, Sever, Silvia, Terentiu, Tit-Liviu, Valeria, Valeriu, Victoria, Virgilia etc. în același sfert de veac apar și variante latinizante ale altor nume calendaristice, mai mult sau mai puțin cunoscute ca: Ambrosius, Arcadiu, Artemiu, Basile, Celestina, Clara, Constanța, Eugenia, Eusebiu, Florentin, Grațian, Laurențius, Leon sau Leone, Mercurius, Rozalia, Serge, Silvan sau Simione.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se constată o îmbogățire substanțială a numelor de botez latiniste prin istorisme, nume de scriitori sau personaje literare și unele nume mitologice romane, aici încadrându-se Anibal, Augusta, Aurelian, Camil, Cassia, Cassiu, Cicerone, Cincinat, Claudia, Duiliu, Fabiu, Flaviu, Hersilia sau Ersilia, Horațiu(s), Iustinian, Laura, Letiția, Livia, Marcel, Marin și Marius, Maximilian, Minerva, Nerva, Octav, Ovid, alături de Ovidiu, Pompei, Quintus, Remus sau Rem, Remulus, Sabina, Septimia, Septimiu, Tiberiu, Vespasian, Veturia, Virgil, Virginia etc.

În acest articol vom încerca să analizăm din punct de vedere etimologic şi semantic numele proprii masculine care au etimon latin. Pentru acest tip de anliză vom recurge la un dicţionar care va cuprinde prenumele masculine de la A la B.

Adrian - Numele latin Hadrianus şi înseamnă „din Hadria". Preluat de la latini de către greci sub forma Adrianos, ajunge şi la popoarele slave, de unde este preluat de către români. Apare încă din secolul al XV-lea, alături de forme ca Andrian și Andreian. Diminutivele cele mai frecvente sunt: Adrinel, Andruş, Andreica etc.

Anton este un nume vechi şi frecvent în onomastica romanilor (lat. *Antonius*). Este un nume gentilic care nu are o etimologie clară în limba latină. Făcând parte din aceeaşi familie cu *Antius*, *Antenius*, *Antilius* şi fem. *Antulla*, *Antonius* este probabil de origine etruscă, semnificaţia lui rămânând obscură. Preluat de greci sub forma *Antónios*, vechiul gentilic roman devine nume independent răspândit şi frecvent la creştinii din primele secole ale erei noastre, la popularitatea sa contribuind cultul lui *Antonie cel Mare*, considerat în tradiţia ecleziastică drept fondatorul şi abatele uneia dintre primele mănăstiri. În Evul Mediu, *Antonius* a fost apropiat, prin etimologie populară, de subst gr. *Ἄνθος* „floare", fapt care a avut urmări asupra grafiei şi a pronunţiei ulterioare a numelui. Din greacă, numele ajunge la slavi şi, prin aceştia la noi (fie prin slavona bisericească, fie prin contactul direct cu popoarele slave vecine, astfel explicându-se coexistenţa formelor *Antonie* şi *Andonie*, ultima fiind populară şi conformă pronunţiei greceşti moderne). Vechile noastre documente atestă, în Ţara Românească, formele *Andonie* din 1374 (ca nume de sfânt) şi *Antonie* din 1425 (MEO, p. 43).

Augustus *este un* cuvânt venit prin filieră germană (DNFR, 39), este un cognomen care are legătură cu verbul *augeo, augere, ausus sum* „a mări", adică „cel care este preamărit". *Octavius* se raportează la un numeral ordinal şi înseamnă „al optulea", iar *Caesar* „chel" este o poreclă care ar fi putut fi primită, de un strămoş al lui, eventual în ironie (Graur, NP, 40). Numele mai poate fi pus în legătură cu verbul latinesc *caedo, caedere, cecidi, casum* „a tăia", datorită faptului că era chel (Guţu, 150; cf. Graur, NP, 158).

Aurel < lat. *Aurelius* (DOR, 183), nume de origine sabină legat de numele divinităţii solare *ausel*, de la care derivă numele personal *Aurora* şi substantivul comun *aurum,* este un nume calendaristic creştin (DENB, 26).

Barbu < *Barbur*, masculinul lui *Barbura* „*Varvara*" (DNFR, p. 48). Străvechi nume de tradiţie românească, frecvent şi răspândit în toate regiunile ţării; *Barbu* a stat în atenţia specialiştilor noştri încă din secolul trecut. Ocupându-se pe larg de acest nume, B. P. Hasdeu propune şi primele soluţii etimologice pentru *Barbu* pe care îl consideră, fie o creaţie românească pe baza subst. *barbă* fie o moştenire din onomastica latină şi anume din *Balbus.* Cu toate că romanii foloseau într-adevăr un cognomen *Balbus* şi numeroase derivate de la acesta *(Balbillus, Balbilla, Balbillianus, Balbiliana, Balbinus, Balbina),* motive de ordin istorico-cultural) fac imposibilă continuitatea numelui latinesc la romani. A fost însă acceptată derivarea din *barbă,* invocată şi astăzi, cu unele rezerve. Ideea originii latine a lui *Barbu* a fost preluată de lingvistul I. A. Candrea, care pornind de la observaţia lui Haşdeu că persoanele numite Barbu îşi sărbătoresc ziua onomastică la *Sf. Barbara*, propune ca etimon numele pers. fem. lat. *Barbara*; între acesta şi forma românească trebuie presupuse, susţine I. A. Candrea, fazele intermediare succesive **Barbără*, **Barboră* (*-o-* precedat de *-b-* sau *-p-* devine *-ă-*, ca în **bătez~botez, *pătârniehe-potârniche), *Barbură*, *Barbur* (în această fază, femininul devine masculin), *Barbul* (prin disimilarea celor doi *-r-* din forma anterioară), singura formă atestată atunci fiind *Barbur* (într-o baladă populară bulgărească). Deşi etimologia lingvistului român nu a fost contestată direct, i-a fost opusă ideea generală, că în onomastica românească nu este posibilă continuitatea unor vechi nume romane, în principiu, din motive de ordin religios. S-a trecut însă prea uşor cu vederea peste câteva elemente esenţiale pentru onomastica noastră veche. Este binecunoscut faptul că originile creştinismului la români trebuiesc căutate în perioada stăpânirii romane în Dacia; organizaţii religioase creştine au existat şi pe teritoriul patriei noastre chiar înainte de anul 271 (interesante mărturii în acest sens la autori ca Tertulian, Origene sau chiar cele câteva inscripţii creştine din centrul Transilvaniei); iar după părăsirea Daciei de către administraţia romană (ceea ce n-a însemnat însă şi ruperea contactului cu latinitatea), regiunile din nordul Dunării ofereau cu siguranţă creştinilor cel puţin garanţia libertăţii cultului. O serie de termeni bisericeşti ca *dumnezeu, cruce, păgân* etc. sunt dovezi sigure că o bună perioadă de vreme cultul se oficia în latină, limbă din care au pătruns la noi şi o serie de nume personale, răspândite şi impuse de biserică începând cu sec. 4. Este exclus ca, în aceste condiţii, unele nume creştine, devenite deja populare şi frecvente, datorită cultului martirilor şi sfinţilor, să nu fi dăinuit după impunerea ritului bisericesc slavon şi, de ce nu, chiar până în zilele noastre. Se pare că din această categorie, într-

adevăr nu prea bogată, face parte şi *Barbu*. La romani cognomenul *Barbarus* este atestat încă din epoca lui Augustus (după cum reiese din izvoarele latine, numele era purtat chiar de consuli – în anii 71, 99, 157). Nu apare însă *Barbara*, lipsă suplinită de izvoarele greceşti: masc, *Bárbaros*, fem. *Barbára*. În onomasticonul creştin sunt cunoscuţi doi martiri *Barbarus* şi o martiră *Barbara*, al cărei vechi cult este răspândit în toată Europa. Din punct de vedere onomastico-religios există deci posibilitatea continuităţii lat: *Barbarus*, *Barbara*. Rămâne de probat şi continuitatea lingvistică, adică existenţa reală a unor forme care să se încadreze în evoluţia normală a cuvintelor de ordine latină. Şi într-adevăr, cercetarea antroponimiei noastre documentare şi chiar contemporane scoate în evidenţă existenţa acestor forme: vechi, mărturii sigure ale unor perioade trecute de evoluţie a limbii (deosebit de utilă s-a dovedit a fi toponimia, care are capacitatea de a se păstra uneori nealterate, forme arhaice dispărute de mult din limbă sau antroponimie). *Barbăr* apare ca nume personal într-un pomelnic nedatat din oraşul Deva (inscripţie pe lemn) şi poate fi dedus din toponimul *Bârbăreşti*, numele unui fost saţ moşnenesc din Oltenia (pe actul din 1551 în care este atestat toponimul este făcută o menţiune deosebit de interesantă în ceea ce priveşte identitatea dintre *Barbăr* şi *Barbul*: originalul după care se făcuse traducerea documentului se afla la doi moşneni din *Barbăreşti*, „la un Ion… şi la un *Barbul*", ultimul fiind probabil, după cum reiese din calitatea lui de păstrător al actului de proprietate, un descendent al lui *Barbăr*, de la care şi-a luat satul numele). *Barbor* este atestat prin derivatul *Barborică*, actualmente nume de familie. Forma *Barbur*, pe care şi-a sprijinit teoria I. A. Candrea, apare şi în toponimul *Bărbureaua*, Şi în sfârşit *Barbul*, forma cea mai frecventă şi cea mai veche în documentele noastre (dovadă că în momentul apariţiei primelor noastre acte, evoluţia numelui se încheiase de multă vreme) apare încă din anul 1389, când un jupân cu acest nume făcea parte din sfatul domnesc. Pentru feminin apar formele *Barbura* şi *Barba*. Deosebit de interesante sunt şi formele atestate la sârbi, croaţi şi bulgari: *Bárbarej*, nume de familie din sec. 14, *Barborici*, nume de familie, din sec. al XII-lea. *Barbulovici*, nume de familie actual şi bg. *Barbol*, o formă disimilată dintr-un mai vechi *Barbor*. Existenţa tuturor acestor forme amintite constituie un serios argument în favoarea originii latine a lui *Barbul*; mai mult chiar, se poate presupune ca etimon masc. *Bárbarus*, nume de martiri înscrişi în onomasticonul creştin, al căror cult a fost probabil părăsit odată, cu introducerea ritului grecesc. Celebrarea martirei *Barbara*, nume continuat la noi de *Bárbura*, a însemnat

totdeauna un sprijin serios pentru formele de masculin; faptul că numiţii Barbu îşi sărbătoreau ziua onomastică de *Sf. Varvara* sau *Barbara* este o dovadă clară a faptului că, în conştiinţa populară, *Barbara*, *Varvara*, *Barbur*, *Barbura* şi *Barbul* erau considerate ca făcând parte din aceeaşi familie. Un ultim argument în sprijinul originii latine este existenţa sărbătorii: populare *Bárbura*, în ziua de 4 decembrie, când calendarul bisericii ortodoxe creier brează pe sfânta mucenică *Varvara* (o veche creaţie românească de la numele pers. *Barbura*, este vb. *a îmbărbura*, „a face semnul crucii pe fruntea bărbia, obrajii copiilor cu sucul roşu ce-l conţin *barburele* (*căline*) în ziua de *Sf. Barbara*, ca să nu se îmbolnăvească de vărsat" (MEO, p. 59-60). O amplă dezbatere asupra etimologiei lui *Barbu* o face Viorica Goicu[2]. Aceasta îl consideră drept hipocoristic al lui *Bărbat*, la baza căruia se află adjectivul bărbat cu sensurile „curajos, energic, muncitor". După ce *bărbat* s-a specializat din punct de vedere semantic, dobândind sensul de „bărbat căsătorit, soţ", numele său a fost preluat de hipocoristicul *Barbu*, care a dezvolta o largă familie onomastică. Ca nume augurative, *Bărbat* şi *Barbu* au corespondenţi în onomastica sud-slavă (tema *Voi-* apare şi în antroponimele româneşti *Voicu*, *Voin*, *Voinea*, *Voica*, *Voichiţa*), maghiare (*Bátor*) şi iataliene (*Fermo*, *Fermi* < numele latinesc *Firmius*, atesta în vechea provincie romană Dalmaţia). *Văcărescu* < *Văcaru* < *văcar*. Cf. n. top. *Văcăreşti*. Articolul *-l,* adăugat la substantive de declinarea a II-a, a apărut şi la substantivele proprii, în special la numele din Bucovina (Graur, NP, 148).

În concluzie, putem remarca că prenumele masculine de origine latină dețin un rol important in onomastica românească. Sunt prenume luate din istoria romană, sub influența Școlii Ardelene sau prenume latine de tip cult, livresc care marchează totodată începutul modernizării și occidentalizării unei părți din nomenclatura antroponimiei românești.

Bibliografie

Andrei, Maria, *Antroponimia și conotația lingvistică*, Editura Mirton, Timișoara, 1998

****Dicţionarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1996

Bailly, Anatole, *Dictionnaire grec - français*, Paris, Edition Hachette, 1950

[2] Viorica Goicu, *Despre originea antroponimului Barbu*, în *Studia in honorem magistri Vasile Frăţilă*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, p. 278.

Burci, Iustina, ,,Nicolae Iorga și considerațiile sale despre numele de botez la români'', în *Limba română*, Chișinău, nr. 1-2, anul XXI, p. 27-34

Constantinescu, N.A., *Dicţionar onomastic românesc* (DOR), Bucureşti, Editura Academiei, 1963

Cosniceanu, Maria, *Nume de familie*, Editura Pontos, Chișinău, 2004.

Dauzat, Albert, Rostaing, Charles, *Dictionnaire étymologique des noms de famille et des prénoms de France,* Paris, Edition Larousse, 1993

Dicţionar grec-român al Noului Testament, traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, Bucureşti, 1999 (DGRNT)

Graur Alexandru, *Nume de persoane*, Editura Științifică, București, 1965 (NP).

Ionescu, Christian, *Mică enciclopedie onomastică*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică Română, 1975 (MEO).

Iordan, Iorgu *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1975.

Kernbach, Victor *Dicţionar de mitologie generală***,** Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989

Petrache, Tatiana, *Dicţionar enciclopedic al numelor de botez*, Bucureşti, Editura Anastasia, 1998

Rachet, Guy Dicţionar de civilizaţie greacă, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998